

ՀԻՆ ԹՈՒՂԹԵՐ

Ս. ԲԱՐՍԵՂԵԱՆԻ ԵՐԿՈՒ ՆԱՄԱԿԸ

Պատերազմի նախօրեակին Թիւրքիայում տիրող պայմանների և քիւրժ ու հայ դեկավար շրջանների մտավիճակի բնորոշման համար խիստ հետաքրքրական են հետեւալ երկու նամակները: Հեղինակն է դաշնակցական ակնաւոր գործիչ, այն օրերին Հ.Յ.Դ. Հայաստանի Բիւրօի անդամ եւ Պալսի հատուածի գործավար Սարգիս Բարսեղեանը: Նամակները ուղղւած են Հ.Յ.Դ. Ամերիկայի Կենտր. Կոմիտէին եւ այժմ գտնուում են նոյն Կ. Կ.-ի դիւանում: ԽՄԲ.

I

1914 թ. 18 Օգոստոս, Պոլիս.

Ընկերներ,

Ընդհանուր Ժողովը յաջողութեամբ իր աշխատանքները վերջացրեց, եւ ընկերների մէկ մասը վերադարձաւ իրենց տեղերը: Թէպէտեւ ընդհանուր Ժողովը զուգադիպեց համաւերոպական պատերազմին, բայց եւ այնպէս այդ բանը արգելք չհանդիսացաւ աշխատանքի կանոնաւորութեան: Ժողովի կարեւոր որոշումներից մէկը այն է, որ այսուհետեւ Թիւրքիայում միայն մի Բիւրօ պէտք է լինի եւ այն էլ երկրի Բիւրօն: Ուրեմն, ծանրութեան կենտրոնը փոխադրւեց երկիր:

Օսմանեան կառավարութիւնը ամենայն թափով պատերազմի պատրաստութիւններ է տեսնում. 21-ից մինչեւ 45 տարեկանը դէնքի տակ է հրաւիրում: Մեզ թուում է, թէ 31-45ը (քրիստոնեաներին) չեն տանել ու այս բոլոր նեղութիւնները տալիս են, որքան կարելի է շատ բեղել առնելու նպատակով: Սամսոնից վերջին օրերս նամակ առինք, որ 27 և 41 տարեկան անվարժ զինուորներին, որոնց մէջ եւ հայերին, արձակեցին: Ժողովուրդը շատ մեծ տաղնապի մէջ է, մասնաւորապէս տնտեսական տեսակէտից: Կառավարութիւնը իրեն պէտք եղած ամէն բան գրաւում է Ժողովրդից, եւ այդ բանը չափազանց ծանր կերպով է ազդում Ժողովրդի վրա: Կառավարութիւնը բացարձակապէս գերմանական քաղաքականութեան է հետեւում, այնպէս որ Պոլսում աւելի շուտ գերմանացիք են թաղաւորում: Ոչ մի կասկած չկայ, որ թէ օսմանեան եւ թէ հայերի շահերը պահան-

Ղուժ են կառավարութեան ամենախիստ չէղորդութիւնը ներկայ համաւարտական պատերազմի ընթացքում: Դժբախտաբար, մեր դեկավար շրջանները այդպէս չեն մտածում: Նոքա կարծում են, թէ թիւրքիոյ փրկութիւնը ռուսական կառավարութեան թուլութեան կամ փչացման մէջ է կայանում, հետեւապէս պարագաներէն պիտի օգտուել եւ արշաւել Փրանս — գերմանական անյաջողութեան դէպքում Կովկաս: Իրենց ասելով նպատակ չունեն Կովկասը տիրապետելու, այլ օտոնոմ մի բան ստեղծելու, որպէսզի Ռուսիոյ եւ թիւրքիոյ մէջ պատնէշ լինի: Քանի որ Փրանսական անյաջողութիւնը սկսել է, ենթադրում ենք, 5-7 օրից թիւրքիան էլ տեսնել ընդհանուր պատերազմի մէջ: Մինչեւ որ դահլիճի փոփոխութիւններ չլինեն, պատերազմը անխուսափելի է: Հիմքեր ունենք կարծելու, որ պատերազմի ընթացքում հայերի հետ վատ են վարուելու: Արդէն տնտեսական հարւածներ չարունակ հասցնում են: Ամասիա, Թոքատ շուկաների վառելուց յետոյ, երեւի, լսեցիք եւ Դիարբէքիրին: Զթողուցին, որ լրագրի մէջ գրենք: Մի քանի օր առաջ էտիրնէն էլ նոյն բախտին արժանացաւ: Վնասեց յունաց եւ հայոց մի թաղ: 1500-2000 տուն, որից 200ը հայ: Ենթադրում ենք, որ այդ բոլորի մէջ կայ մի դադտնի ձեռք, որ դործում է սխառեմատիկօրէն: Ապրում ենք նշանաւոր եւ ծանր օրերում: Ինչ կասկած, որ Զեր շրջանի հայերի եւ ընկերների տրամադրութիւնը պիտի լինի բարձր. աւելի սոսկալի օրերի հայեր ահանատես են եղել, եւ նման օրերը մեզ չպիտի յուսահատեցնեն: Թերեւս սա վերջին փոթորիկը ըլլայ...

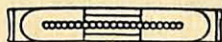
II

1914 թ. 24 Սեպտեմբեր, Պոլիս.

Ընկերներ,

... «Ընդհանուր Ժողովից յետոյ, Նաջի — բէյ եւ Բահադդին-Շաքիր, Իթթիհատի ներկայացուցիչներ, Կարինում մերոնց հետ կը մտնեն յարաբերութեան մէջ, ռուս — թրքական պատերազմի դէպքում, մերոնց դիրքը ճշտելու համար: Նրանք խոստովանում են, որ գերմանական յաջողութեան դէպքում, մտադիր են մտնել Կովկաս, եւ տիրելով՝ ստեղծել այնտեղ ինքնավար մի պետութիւն: Իւրաքանչիւր ազգ, ըստ իր աջակցութեան, կատանայ վարձատրութիւն: Մերոնք ցոյց են տալիս նման քայլի արկածախնդրական եւ սխալ լինելը: Որ ռուսական Կովկասի ոյժը դիւրութեամբ կսպառնայ մեր Արեւելեան վիլայէթներին, եւ որ նման բան չպիտի անել: Ի հարկէ,

պատերազմի դէպքում, իւրաքանչիւր հայ, իր օսմանցիական պարտականութիւնը կը կատարէ, բայց սահմանի այն կողմի հայերի մասին ոչինչ չենք կարող ասել, քանի որ վերջին տարիներս այստեղ կառավարութիւնը ոչինչ չարեց հայերին դրաւելու համար, իսկ այն կողմը հայերին սիրաշահելու համար՝ ոռւս կառավարութիւնը բաւականին աշխատանք թափեց: Մեր այս անկեղծ պատասխանը նրանց բաւականին դժգոհ է թողել, եւ թերեւս դորան պիտի վերագրել, որ Ակնունուն 24 ժամում հեռացրին Կարինից: Վրացեանին եւ Սանասարեանի տեսուչ Աբուլեանին նմանապէս ճանապարհեցին Ռուսաստան: Տեղական ընկերներէն Փիլոսին եւ Պետրոսին*) կը ձերբակալեն եւ բանտ կը դնեն: Վերջինս դեռ բանտն է, մեղադրւում են իբր լրտես(?): Ակնունին Պոլիս վերադարձէն յետոյ, խօսեց կառավարութեան հետ, որ վերջ դնեն անտեղի կերպով դաշնակցականների դէմ սկսած հալածանքին: Խօսք են տւել. շուտով յայտնի կը լինի, թէ որ աստիճան կը պահեն իրենց խօսքը: Կառավարութեան համակրութիւնը ակնյայտնիօրէն երբեակ զինակցութեան կողմն է: Կունենանք պատերազմ թէ ոչ, դա կախած կը լինի գերմանական յաղթութիւնից:

*) Պետրոս Գաւափեան, ժամագործ, Կարնոյ լաւագոյն դաշնակցականներից մէկը: